

Skjern Å, pumpestasjon øst, Johansen Skovsted Arkitekter

Byggekunst:

SMÅ, NORDISKE TRANSFORMASJONSPROSJEKTER

Av Jørgen Tandberg

Vår faste spaltist, arkitekt MNAL Jørgen J. Tandberg (f. 1983) er utdannet ved Architectural Association School of Architecture i London og har studert urbanisme ved Berlage Institute i

Rotterdam. Han driver egen praksis i Oslo og inngår i Nasjonale Turistvegers satsning på unge formgivere. I tillegg underviser han ved Institutt for arkitektur på AHO, og skriver en PhD om den arkitektoniske arven etter NRK på Marienlyst.

www.jorgentandberg.com

Arkitekt og forfatter Inaki Abalos skriver i «The Good Life. A Guided Visit to the Houses of Modernity» om Pablo Picassos sommerhus i Cannes. Han viser til den tydelige motsetningen mellom arkitekturen i den gamle bygningen Picasso bodde i, preget av borgerskapets orden og symbolikk, og den radikale kunstnerens frie bruk.

I Picassos sommerhus er det ikke lenger et forhold mellom arkitektens opprinnelige intensjoner og måten den benyttes på av beboeren selv. Her blir hvert rom sin egen, autonome verden, fritt og kreativt utnyttet med hensyn til de kvalitetene Picasso oppdager, slik som lysforhold. Opplevelsen av bygningen som

helhet blir samtidig fragmentert, siden han trekker frem og feirer forskjellige aspekter i hvert rom og hver situasjon, heller enn å streve etter en opplevelse av gjennomgående struktur og orden. Samtidig er det i kontaktpunktet mellom de to – gamle rom og ny bruk, eller tradisjonell og moderne livsstil – at det oppstår et interessant og produktivt spenningsforhold.

For å beskrive en mulig arkitektrolle som tilsvarer Picassos forhold til sitt eget sommerhus bruker Abalos uttrykket «the bricoleur» (fra «bricolage»): en som ikke skaper fra bunnen av, men heller ser muligheten til å sette sammen en serie tilgjengelige objekter til nye helheter.

Det interessante er at Abalos eksempel nødvendigvis har mange likhetstrekk med en del moderne transformasjonsprosjekter, der man har ønsket trekke ut kvaliteter fra eksisterende bygningsmasse slik at de kan verdsettes sett gjennom dagens øyne.

I dette nummeret av mur+betong presenteres en serie små ombygginger av eldre og utdaterte bygninger, inkludert infrastrukturelle bygg som pumpehus og militære bunkere, som har blitt omgjort til privatboliger, fritidsboliger eller offentlige besøksfunksjoner.

At en bygning endres «fra introvert til ekstrovert» er et uttrykk som gjerne benyttes av utbyggere på store prosjekter. Med det menes at bygningene blir tilgjengeliggjort for flere gjennom kommersielle funksjoner, men også at transformasjon som regel innebærer fasadeinngrep som skal gi mer dagslys til de nye funksjonene. Prosjektene som presenteres her er i en mindre skala, og tegnet av yngre arkitekter. At de tilhører en mer privat og intim sfære gjør at dissonansen mellom ny og gammel funksjon blir tydeligere og mer påtrengende enn i et stort, offentlig bygg, og dermed ofte mer spennende. Picassos hus var allerede vakkert, for de fleste. Men hva skjer når den samme mentaliteten treffer det som fra før ansees som veldig lite attraktivt?

Et eksempel på dette er 'Bunker 3000', tegnet av det svenske arkitektkontoret Skälsö. Her har en militær bunker i råbetong blitt omgjort til en enkel fritidsbolig, med veldig små inngrep.

Prosjektene som presenteres her har forskjellig grad av raffinement: noen er rå og enkle og innebærer kun få grep og intervensjoner, som hulltagning i en tykk betongvegg for å kunne installere større vinduer, mens vegger i gulv og himlinger holdes originalt. Andre prosjekter er i større grad gjennomarbeidet for å tilpas-

ses byggherres ønsker og livsstil. Felles for prosjektene er at transformasjonen ikke tar nevneverdig hensyn til tidligere bruk, men heller feirer fritt de arkitektoniske kvalitetene man finner i ellers verdiløse ruiner. Her er det lite å hente i form av kulturell kapital, og arkitekt og byggherre står dermed fritt til å endre slik man ønsker.

Tradisjonelt har det vært et skille mellom transformasjonsprosjekter som uttrykker kontrast, gjerne gjennom materialbruken, slik som de mange prosjektene i glass og stål vi kjenner fra 80-tallet og utover, og de som uttrykker samspill, mimesis, eller en form for innordning.

Et kjent eksempel på førstnevnte er Holter og Baucks påbygg til Bibelskolen i Staffeldts gate i Oslo fra 1972. Originalbygningen er fra 1920, og ble tegnet av Henry Coll. Holter og Baucks prosjekt, en omfattende til- om- og påbygging, har en fasade i stål og glass, og var radikalt moderne ved ferdigstillelse.

Et eksempel på et prosjekt som opphøyer og raffinerer det eksisterende er Nationalmuseum på Blasieholmen i Stockholm, ferdig restaurert for noen år siden. Her har man først og fremst forsøkt å gjenskape falmet prakt fra bygningens storhetstid, og nye tekniske installasjoner ble tydelig underordnet det gamle. Sprinkleranlegg er for eksempel skjult i rosettene.

I Oslo ser vi nå en serie nye restaureringsprosjekter i denne kategorien, som den tidligere amerikanske ambassaden i Henrik Ibsens gate i Oslo, tegnet av Eero Saarinen (m+b 102024); Sommerro på Solli Plass, Bjercke og Eliassen (m+b 302022); eller Telegrafan, Nils Holter (m+b 402020). Disse viser et spennende samspill mellom økonomi og arkitekturhistorie, der fremtredende bygningers markedsverdi potensielt økes ved at de er

historisk viktige eller interessante – heller enn at dette, som tidligere, blir sett på som et hinder for ønsket ombruk. Det er en uventet vending, der selve økonomien kan gjøre at flere bygninger inkluderes i arkitekturhistoriens kanon. I mange tilfeller vil en vakker restaurering av originale kvaliteter bli mer verdifull enn en ombygging med nye arkitektoniske krumpring. På et enda mer overordnet nivå kan vi si at eldre arkitektur i større grad enn før oppfattes som en stående reserve for fremtidig bygningsproduksjon, heller enn et hinder for mest mulig effektiv arealutnyttelse.

Men vi ser også at når nå gjenbruk, transformasjon og bevaring tilsynelatende blir viktigere i arkitekturyrket, handler dette om verdier, men også om arkitekturens estetikk. En av de mest typiske måtene arkitekturen kan være meningsbærende på – ved å uttrykke funksjon – endrer seg radikalt. I en tidlig modernistisk tankegang blir det ofte slik at en gjenstand eller et bygg «er hva det gjør», og form tilsvarer funksjon. Men i et transformasjonsparadigme blir det tidligere så tette forholdet mellom funksjon og uttrykk helt eller delvis oppløst. Bygninger blir heller «meta-kommunikasjon»: de kommuniserer ved å spille på forholdet, eller misforholdet mellom arkitektur og funksjon.

Et annet og relatert aspekt er hvordan motiver og erfaringer fra et arkitektkontors transformasjonsarbeider trekkes over i andre byggeprosjekter som ikke innebærer transformasjon. Nye prosjekter inspireres tydelig av transformasjonsprosjekter, og arkitekters generelle forfatterskap blir preget av transformasjonsprosjektene de har gjort. Både fordi arkitekter har et behov for en synlig sammenheng i sitt arbeid over tid, men også fordi man har et ønske om å utføre arbeider som har et tidsmessig uttrykk, og gjenbruk er definitivt en viktig del av tidsånden.

Bunker 300. Foto: AS

Bunker 300, Savannen 12, Savannen 13, Byggnad 8 Ferieboliger i Bungenäs, Gotland, Sverige

SKÄLSÖ ARKITEKTER

Foto: Anna Sundström
og Skälsö Arkitekter

Mellom 2010 og 2016 tegnet det svenske arkitektkontoret Skälsö Arkitekter en serie ferieboliger for individuelle, private klienter i Bungenäs på Gotland.

Hver av ferieboligene består av en tidligere betongbunker som er tilrettelagt for ny bruk med kun minimale endringer: bad, frittstående kjøkken og peiskomfyr. Nye lysåpninger har blitt skåret ut av de tykke betongveggene med betongsag. Vindus- og dørkarmen er i oljetreverk, rustfritt stål eller cortenstål. Vegger, dekker og himlinger er som regel beholdt som funnet, gjerne med avflasset maling fra tidligere bruk.

Bunker 300. Foto: AS

Savannen 12. Foto: SA

Savannen 13. Foto: SA

Byggnad 8. Foto: SA

Flere av bygningene ligger delvis begravet, med bare én eksponert vegg mot omverden. Dette er rå, kompromissløs ombygging, der opplevelsen av bygningene som bunkere er beholdt, og bare delvis komplementert med nye elementer.

Kilde: <http://skalso.se>

Før og etter transformasjon. Pumpestasjonene ble bygget på slutten av 1960-tallet ifbm. et stort landvinningsprosjekt der elva ble rettet ut

Skjern Å – transformasjon av tre pumpestasjoner Vestjylland, Danmark, 2015

JOHANSEN SKOVSTED ARKITEKTER
i samarbeid med BERTELSEN & SCHEVING ARKITEKTER

Foto: Rasmus Norlander

Kilde: <https://johansenskovsted.dk>

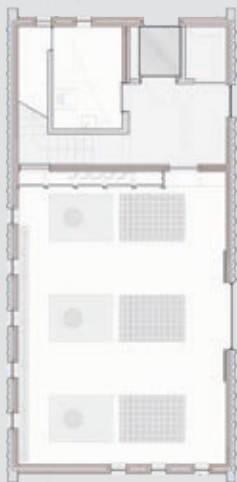
I forbindelsen med gjenåpningen av et stort naturområde på Vestjylland i Danmark fikk det unge arkitektkontoret Johansen Skovsted, basert i Frederiksberg utenfor København, i oppgave å tegne transformasjon av eksisterende pumpestasjoner i området til publikumsfunksjoner.

De originale bygningene er i plasstøpt betong og tegl, mens tilbygg, påbygg og nye vegger for det meste er i betongblokker og tre. Dører og vindusinnramminger er i lakkert stål, og disse er ofte det eneste som er synlig som nytt utvendig, mens interiørene er mer forseggjort.

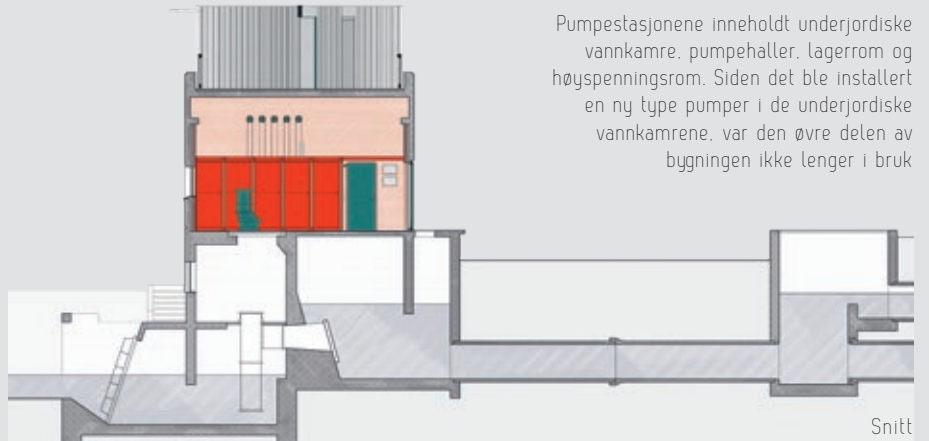
De karakteristiske mønstrene i utvendig betong er forsøkt gjentatt eller spilt videre på i trekonstruksjonene. I tillegg har arkitekten innført et eget fargetema, primært rødt og grønt, som gir bygningene en tydelig identitet for besøkende, og kanskje bringer dem fra 60-tallet, da de ble konstruert, og inn i vår tid.

Pumpe-stasjon nord

Plan

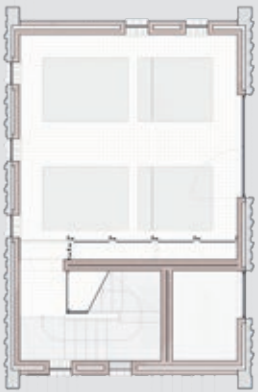

Snitt

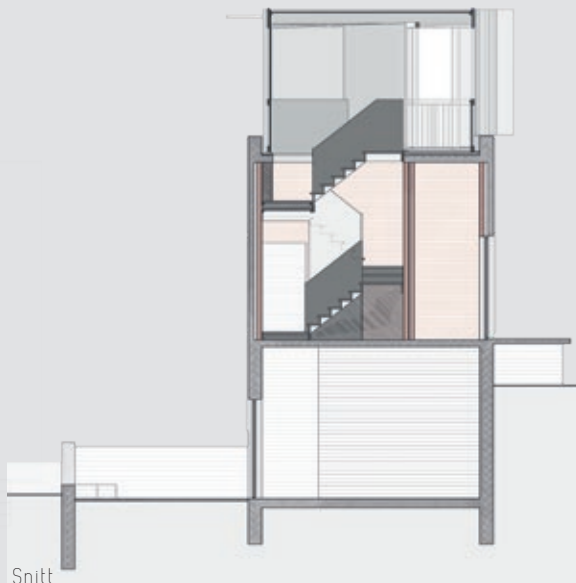
Pumpe-stasjonene inneholdt underjordiske vannkamre, pumpehaller, lagerrom og høyspenningsrom. Siden det ble installert en ny type pumper i de underjordiske vannkamrene, var den øvre delen av bygningen ikke lenger i bruk

Pumpestation øst

Plan

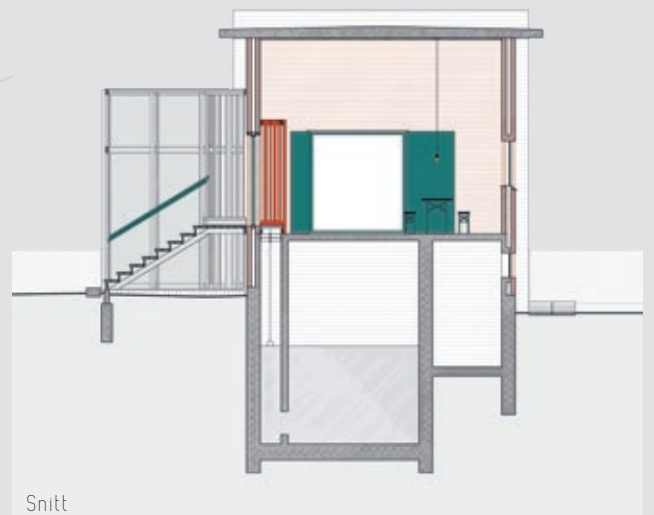
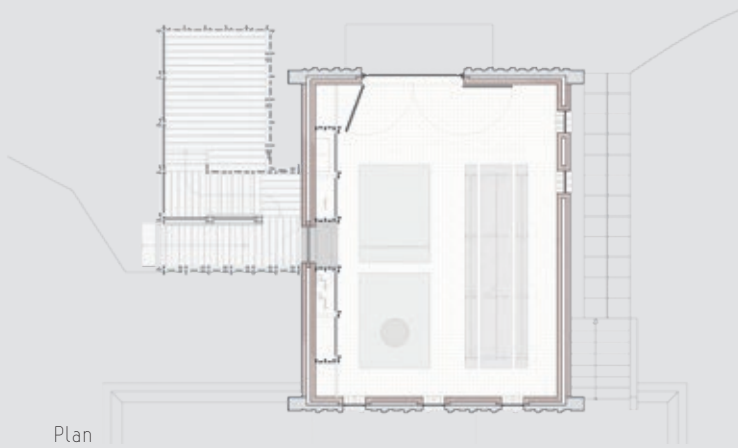
Snitt

Pumpe-stasjon syd

Bunker 319

Gotland, Sverige, 2021

ATELJÉ Ö

Foto:
Martin Brusewitz & Andy Liffner

Atelje Ö gjorde seg bemerket i Norge nylig, da de vant konkurransen om nye Charlottenlund kirke i Trondheim.

Fra før hadde kontoret tegnet en serie boliger og ferieboliger i Sverige, primært på Gotland der de er basert.

Bunker 319 er bygget på restene av gamle miliærfasiliteter i Bungenäs. Prosjektet består av fire små bygninger rundt et lite tun. Fasadene består av glass og pillarer i tre, eller vegger med en ru puss, mens interiørene har furukledde vegger og gulv støpt med store stein som tilslag, som så har blitt slipt til en grov terrazzo, som konglobetong. På takene er det brukt grus, som tilsvarer den som preger store deler av området rundt ferieboligen.

Kilde: <https://ateljeo.se>

Foto: AL

Foto: MB

Foto: MB

Savannen

Gotland, Sverige, 2022

ATELJÉ Ö

Foto: Andy Liffner

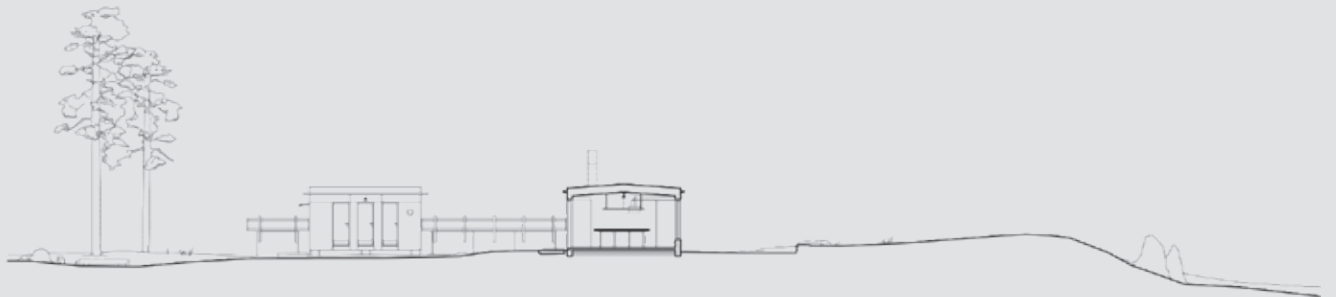

Savannen er et nybygg, men inspirert av lokale industribygg og militærbunkere som omgir bygget.

Eneboligen er bygget med store, prefabrikerte betongelementer som yttvegger. Arkitekten jobbet tett med den lokale betongfabrikken for å få til en spesiell, ru og ujevn overflate på betongen. I støpen ble det i tillegg enkelte steder lagt inn fliser med oversiden ned, slik at den grå baksiden bryter opp uttrykket av veggen ytterligere, og gjør betongelementene mindre formelle.

Industrielt produserte komponenter, slik som stålrister, ble benyttet i interiøret for å knytte uttrykket enda mer til omgivelsene. Enkelte detaljer i stål er lakkert i en mørk rød farge, og et lite uthus er bygget ved siden av hovedhuset, med stål og sinusplater.

Kilde: <https://ateljeo.se>

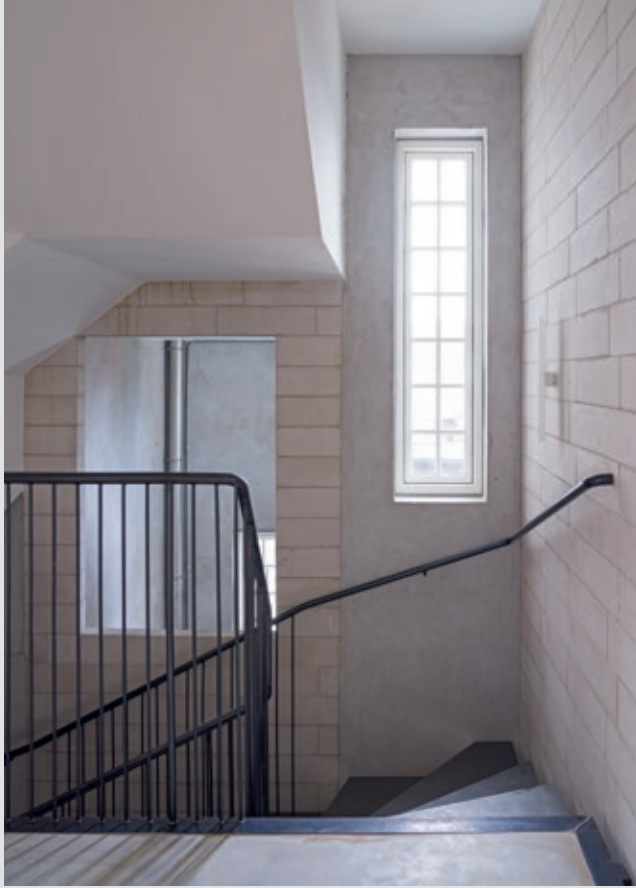
Villa Landluft I og II

Århus, Danmark, 1897 og 2021

PIHLMANN ARCHITECTS
og OFFICE KIM LENSCHOW

Foto: Hampus Berndtson

Der det er satt inn nye våtrom, benytter disse ikke full himlingshøyde, men lar gammel stukkatur løpe fritt over.

I interiørene er det i restaureringen gjort en serie usentimentale grep, som å fjerne senere ombygginger og eksponere konstruksjonene

I utkanten av Aarhus i Danmark ligger Villa Landluft I og II, tegnet av Office Kim Leschow og Pihlmann Architects.

Villa Landluft I er et eldre boligbygg fra 1897, kreativt restaurert, mens Villa Landluft II er et nytt leilighetsbygg, inspirert av det gamle, som en senere 'tvilling' med tilsvarende form og høyde, og med en serie referanser til den eldre bygningen.

I interiørene er det i restaureringen gjort en serie usentimentale grep, som å fjerne senere ombygginger og eksponere konstruksjonene. Der det er satt inn nye våtrom, benytter disse ikke full himlingshøyde, men lar gammel stukkatur løpe fritt over. I det nye er silicablokker eksponert i trapperom, mens trappen er i svartstål. Vegger ellers varierer mellom grå puss, eksponert betong og hvitmalt puss.

Særlig interessant er også vinduene i den nye bygningen: her er de montert utenpå den strukturelle åpningen, slik at dekke og betongkonstruksjon er delvis synlig utenfra.

Kilde: <https://www.pihlmann.dk>
<https://www.kimleschow.com>

I nybygget er silicablokker eksponert i trapperom, mens trappen er i svartstål

Vinduene i nybygget er montert utenpå den strukturelle åpningen, slik at dekke og betongkonstruksjon er delvis synlig utenfra.

